

ნათელა ჩიტაური

ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ვეფხისტყაოსნის ზოგიერთი ეროვნული და ზოგადსაკაცობრიო კონცეპტი მე-20 საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მწერლობაში

ემიგრანტული რუსთველოლოგია, რომლის ინტელექტუალური ველი ანტისაბჭოთა იდენტობის ნიშნით ევროპულ დისკურსში თანდათან ფართოვდებოდა, 20-30-იანი წლებიდანვე შეეცადა სხვა სიღრმეების მოიძიებას. საბჭოთა რუსთველოლოგიამ უმეტესწილად იდეოლოგიური სტერეოტიპული აზროვნების გამო აქცენტი პერსონაჟთა იდეალიზირებული ხასიათების წარმოჩენაზე გააკეთა და ინტერპრეტაციის გარეშე დატოვა ტექსტის ბევრი ეპიზოდი.

ემიგრანტმა რუსთველოლოგებმა მეტი მნიშვნელობა მიანიჭეს ცოცხალ ენობრივ ქსოვილს, ყურადღება მიაქციეს ერთი შეხედვით შეუმჩნეველ სიტყვებსა თუ ფრაზებს. აღმოჩნდა, რომ პოემის **ეროვნული მახასიათებლები და ზოგადსაკაცობრიო პრობლემატიკა**, ზოგადად რუსთველის აზროვნების სიღრმე განფენილია არა მხოლოდ აფორიზმებში, ბრძნულ შეგონებებში, არამედ ჩვეულებრივი, ყოფითი ადამიანური ურთიერთობის ამსახველ ეპიზოდებსა და ფრაზებში. განვიხილავთ მხოლოდ რამდენიმე მოსაზრებას.

ცნობილია ვიქტორ ნოზაძის კვლევის მეთოდები და მასშტაბები. ვ. ნოზაძემ სიცოცხლეშივე გამოაქვეყნა „ვეფხისტყაოსნის ჩხრეკანის“ რამდენიმე ტომი: „ფერთამეტყველება“, „მზისმეტყველება“, „ღმრთისმეტყველება“, „მიჯნურთმეტყველება“, „ვარსკვლავთმეტყველება“, „საზოგადოებათმეტყველება“, მაგრამ ვერ მოასწრო „ვეფხისტყაოსნის გულთამეტყველებისა“, „ტანთმეტყველების“ და კიდევ ბევრი სხვა გამოკვლევის დაბეჭდვა.

ნოზაძე აღნიშნავდა, რომ საბჭოეთში „ვეფხისტყაოსანს“ მეცნიერულად, სიღრმისეულად ვერ იკვლევდნენ. ის არ ფარავს თავის პოზიციებს ნიკო მარის, სარგის კაკაბაძის, პავლე ინგოროყვას ნაშრომების, ზოგადად საბჭოთა რუსთველოლოგიის

მიმართ. „კეკელიძემ მოიწადინა უსათუოდ თავისებურება გამოეჩინა და ახალი მოულოდნელი, თავბრუდამხვევი სწავლა შეექმნა „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ. ეს არის ბოროტი თამაში და არა მეცნიერული ძიება, ეს არის უპასუხისმგებლობა, დასავგობი, მხოლოდ ზიანის მომტანი“ (ჟურნალი „ჩვენი მწერლობა“, 2012, №19).

შესაძლოა, ეს კრიტიკა გადაჭარბებულია, მაგრამ ვიქტორ ნოზაძის კვლევის ტენდენცია საბჭოთა რუსთველოლოგიისაგან ნამდვილად განსხვავდება. მან ინტენსიურად გამოიყენა ევროპული ლიტერატურა, შეისწავლა დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების მწერლობა. მისი ვეფხისტყაოსნის ჩხრეკანი (ტერმინი ვიქტორ ნოზაძისაა) სწორედ პარალელების ძიებით განვითარდა. მის არქივში ინახება ნაშრომები: „სილამაზე დასავლეთში“, „მშვენიერების თეორიები“, გერმანულენოვანი ნაშრომი „პარალელები ნიბელუნგებსა და ქართულ ეპოსს შორის“.

მკვლევარი განიხილავს პოემის თითოეულ სიტყვას, ფრაზას. გამოყენებულია ს. ს. ორბელიანის, ნიკო ჩუბინაშვილის, ი. აბულაძის და სხვა ლექსიკონები, ი. ჯავახიშვილის წიგნები, ძველი ქართული სამედიცინო კრებულები, უძველესი ქართული ტექსტები, ბიბლია, ხალხური შემოქმედება. წარმოდგენილია განსახილველი სიტყვების, ფრაზების თარგმანებიც სხვადასხვა ენაზე. კვლევის ასეთი ფართო სპექტრი თავისთავად აუცილებელია. ამავე დროს მას გააჩნია კონკრეტული შედეგებიც, წარმოდგენილია „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის ის ახსნა-განმარტებანი, რომელნიც პოემის ზოგიერთი სიტყვისა თუ გამოთქმის დღეისათვისაც მეტად საინტერესო ინტერპრეტაციას იძლევა, ამავე დროს წარმოაჩენს ნაწარმოების მხატვრულ შესაძლებლობებს, წარმოგვიდგენს, თუ როგორ ხდება პოემაში ჩვეულებრივი სიტყვების (თავი, კისერი, თხემი, მხარი, ქედი, გული) მხატვრული ფუნქციით, პოეტური შინაარსით დატვირთვა. ამ ჩხრეკათაგან წარმოიშვა ტომების სახელწოდებანიც. სათაურები „ტანთმეტყველება“, „გულთამეტყველება“ და ა. შ. ზუსტადაა თხზულებათა შინაარსს მორგებული და ნაშრომთა გაცნობის შემდეგ უცხოელ გასაგონი აღარ არის. მაგ.: გამოუქვეყნებელ ნაშრომში „გულთამეტყველება“ (ნოზაძე 1968) მკვლევარმა აღნუსხა სიტყვა „გულისა“ და მისგან წარმოქმნილი კომპოზიტების ხმარების 305

და მეტი შემთხვევა. მისი დაკვირვებით, სიტყვა „გულის“ ფუნქცია პოემაში ძალიან დიდია. რუსთველმა სიტყვის გული შინაარსობრივი დატვირთვით შექმნა ახალი ფსიქოლოგიური ცნებები: „გულის სიტყვა“, „სიბრძნე გულისა“, რომელთა საშუალებით შეძლო წარმოეჩინა აზროვნების განსაკუთრებული დონე: ადამიანის საკუთარ თავში ჩაღრმავება, ფიქრი, განსჯა, თვით-ცნობიერება, თვითფლობა, ინტელექტუალური სიღრმე.

მკვლევარი თავად ხსნის, რატომ „განჩხრიკა“ ასე პოემა, რატომ განიხილა ერთი შეხედვით უმნიშვნელო სიტყვები, ფრაზები. ნოზაძის დაკვირვებით. ამგვარ ეპიზოდებში, ფრაზებში საცნაურდება პერსონაჟთა ის პიროვნული თავისებურებები, რომელნიც საბჭოთა რუსთველოლოგიამ არ ან ვერ განიხილა და რომელნიც, შესაძლოა, ზოგადად ქართული ნაციონალური იდენტობის გამოვლინებებად მივიჩნიოთ. ეროვნული ხასიათის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია პოემაში ასახული იერარქიული, პატრონემური ურთიერთობები, ამ სოციალურ საკითხებთან დაკავშირებული მოკითხვის წესის, „მოხსენების“ ეპიზოდები, ორგვარი სიყვარულის ფენომენი. ეს საკითხები განხილულია ვ. ნოზაძის გამოუქვეყნებელ ტომში „ვეფხისტყაოსნის საზოგადოებრივი ზნენი“ (1938), რომელიც დაცულია ქართული ემიგრაციის მუზეუმში.

ნოზაძე მიიჩნევს, რომ რუსთველისებური პატრონემური ურთიერთობა დაყრდნობილია არა შიშსა და გაუცხოებაზე, არამედ გულწრფელ ურთიერთპატივისცემაზე. ვ. ნოზაძის დასკვნით, პოემაში არ იკვეთება „უაღრესსა“ და „უქვემოესს“ შორის სოციალური განსხვავება, ან „უქვემოესის“ დამცირება, არამედ გამოიხატება ზრდილობა, „ზნეკეთილობა ურთიერთობაში, მოკრძალებული და პატივისცემითი დამოკიდებულება ერთმანეთის მიმართ“ (ნოზაძე 1938: 29).

პატრონს უფრო ევალება სიყვარულის გაღვივება, გამოქვანება, ვიდრე ყმას, რადგან ძლიერს უფრო მეტი პასუხისმგებლობა აკისრია სუსტთან მიმართებაში. ნოზაძე ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური კუთხით ეხება ორგვარ სიყვარულს: ერთი — გარედან მოსული, გარეგანი ძალებისაგან წარმოშობილი; მეორე — დაბადებული თვით გულში. მკვლევრის აზრით, პატ-

რონემური ურთიერთობა „ვეფხისტყაოსანში“ სწორედ მეორე სახის სიყვარულს ეყრდნობა.

რუსთველისებური პატრონეობა და ზოგადად, დამოკიდებულება ხელისუფალსა და ქვეშევრდომს შორის ადამიანური ურთიერთობის საინტერესო სფეროა, რომელიც, ვფიქრობთ, ჯერ სათანადოდ არ არის შესწავლილი.

ნოზაძისეული განხილვის პროცესში იკვეთება ბევრი ზოგადად ადამიანური თემა და საკითხი: ცოდნა და რწმენა, ღმერთი, ადამიანი და ბედისწერა, გულისა და გონების შინაგანი კონფლიქტი, აზრი და ქმედება, თვითშემეცნების პროცესი, გონებრივი განვითარების რუსთველისებური გზები, პრაგმატიზმი და რეალობა.

ნაშრომში „კაცი ვარ, ადამიანი“ „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით“. ვიქტორ ნოზაძემ ყურადღება მიაქცია რუსთველის ფრაზას „სრული კაცი“ (ნოზაძე 1981). მკვლევარი მსჯელობს, რას ნიშნავს რუსთაველისათვის „კაცის სრულობა“. მან მოიძია მაკმადიან მისტიკოსთა და ქრისტიან სწავლულთა შეხედულებები „სრული კაცი“-ის შესახებ.

ვიქტორ ნოზაძის აზრით, რუსთაველთან „სრული კაცი“-ს სწორედ ქრისტიანული გაგებაა გამოკვეთილი. „სრული კაცობა“ არ გულისხმობს ადამიანის ბუნების შეცვლას, კაცი ისევ მიწიერ არსებად რჩება, ოღონდ მიისწრაფის განდმრთობისაკენ. ვიქტორ ნოზაძე გვეუბნება, რომ პოემაში „სრულ კაცად“ იწოდება მხოლოდ ავთანდილი. ეს გმირი თავისი ფიზიკური თუ სულიერი თვისებებით ეძიებს გზას სულიერი ამაღლებისაკენ. სულ ძიებაშია, ფიქრშია, გაუცნობიერებლად საკუთარ გულთანაც კი უხდება ბრძოლა. გავიხსენოთ, რამდენჯერ, რა სიღრმით იხედება ავთანდილი საკუთარ სულიერ სამყაროში, რამდენჯერ ესაუბრება სუბიექტად ქცეულ გულს, მეორე „მე“-ს („კვლა გულსა ეტყვის, დამთმეო, ჰგვანდეს სიბრძნისა წყაროსა“...). საკუთარ გულთან დიალოგი ავთანდილს საშუალებას აძლევს კრიტიკულად გაიაზროს თავისი და ზოგადად ადამიანური სისუსტეები. სწორედ ავთანდილისთვისაა ნიშანდობლივი პიროვნული თავისუფლების შეგნება, თვითფლობა, საკუთარ გონებრივ თუ ფიზიკურ ძალებზე დაყრდნობა, თავის იმედად ყოფნა. ამგვარი

დამოუკიდებლობა შედეგია საკუთარ თავში ჩაღრმავებისა. ფიქრი, აზროვნება, სულიერი წრთობა ავთანდილისათვის არის გზა, საშუალება განდმრთობისაკენ, სრულყოფისაკენ. ამიტომაც ასე თვალნათლივია შერწყმული მის პიროვნებაში იდეალიზმი და რეალიზმი. ნოზაძის აზრით, მთავარი ის არის, რომ ეს სწრაფვა ჩვენთვის, მკითხველისათვის დინამიურია, საგრძნობია და, უპირველეს ყოვლისა, იგი ავთანდილის მიერ სამყაროს შეცნობისა და უფრო მეტად თვითშემეცნების მუდმივად განახლებად პროცესში აისახება.

გიორგი გვაზავა ნაშრომში `რუსთაველი და მისი შემოქმედება`, (ჟურნალი “დამოუკიდებელი საქართველო“, 1938) მსჯელობს ვეფხისტყაოსნის ნაციონალურ და ზოგადსაკაცობრიო კონცეფციებზე: გამეფების ეპიზოდი, ტოლერანტობა, გული და გონება, აზრი და ქმედება.. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ვეფხისტყაოსანი არის უაღრესად ეროვნული, ქართულ- ნაციონალური შემოქმედება, ის სრულებით გაყდენთილია ქართული სულით და ხასიათით... ეს, რასაკვირველია, სრულებით ხელს არ უშლის მის საკაცობრიო, მსოფლიო მნიშვნელობას... ის არის ერთსა და იმავე დროს პოემა მხედრობის, რაინდობის, მიჯნურობის. იქ არის კიდევ რაღაც, რაც მოგვაგონებს ხალხურს რომანს, აგრე ვსთქვათ, მითურს. იგია სარაინდო საქმეთა სიმღერა და რომანი, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ ტფილისის საიდუმლონი (მისტერიები), თუმცა ტფილისი სულაც არაა ნახსენები ისე, როგორც იყო პარიზის მისტერიები და ლონდონის მისტერიები (გვაზავა 1938: 15).

“ვეფხისტყაოსნის“ რელიგიური მსოფლმხედველობის ინტერკულტურული კონცეფციები, ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობანი წარმოჩენილია ზურაბ ავალიშვილის წიგნში “ვეფხისტყაოსნის საკითხები“ (1931) და ა. პაპავას ნაშრომებში „მადლიანი მხრეკელი“, ვეფხისტყაოსანი და მისი ავტორი (“კავკასიონის საგანგებო, რიგგარეშე ნომერი“ 1966წ. №11, პარიზი). მკვლევართა აზრით, რუსთაველზე დიდი გავლენა მოუხდენია ქრისტიანობას, თუმცა რუსთაველი რომელიმე სარწმუნოებრივ ტენდენციას არ ემორჩილება. პოემის მსოფლმხედველობა არის ერთი და მთლიანი; ქრისტიანული, მისი ღმერთი არის ერთი და ერთარსება და ეს არის წმინდა ქრისტიანული სამება. აქ არ არის

არც ნეოპლატონიზმი, არც მანიქეველობა, არც რომელიმე სხვა „იზმი“ (პაპავა 1966: 137) გვერდს ვერ აფუვლით ალექსანდრე მანველიშვილის ძალიან საინტერესო ნაშრომს „შოთა რუსთაველის მსოფლ-მხედველობა“, (ჟურნალი „ახალი ივერია“ 1938, №9), რომელშიც მკვლევარმა სიღრმისეულად, საბჭოთა რუსთაველოლოგიისაგან სრულიად განსხვავებულად განიხილა პოემის ზოგიერთი საკითხი: საწუთრო და ადამიანი, პოემის პესიმიზმი, მოქმედების ფილოსოფია და სხვა).

ვფიქრობთ, ემიგრანტული რუსთაველოლოგიური ხედვები უმეტესწილად წინ უსწრებდა საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის აზროვნებას და ამდენად დღეისათვისაც აქტუალურია.

დამოუფიქრებელი ლიტერატურა:

ნოზაძე 1938 - ვ. ნოზაძე, ვეფხისტყაოსნის საზოგადოებრივი ზნენი. გამოუქვეყნებელი ნაშრომი. დაცულია ქართული ემიგრაციის მუზეუმში, 1938;

ნოზაძე 1981 - ვ. ნოზაძე კაცი ვარ ადამიანი „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით. ჟურნალი კავკასიონი, № XX, პარიზი; 1981;

პაპავა 1966 - ა. პაპავა „მადლიანი მჩხრეკელი“, („კავკასიონის“ საგანგებო, რიგგარეშე ნომერი“ 1966წ, №11, პარიზი);

გვაზავა 1938 - გ. გვაზავა რუსთაველი და მისი შემოქმედება . დამოუკიდებელი საქართველო .1938წ.№143);

ავალიშვილი 1931 - ზ. ავალიშვილი „ვეფხისტყაოსნის“ საკითხები“, 1931 პარიზი;

მანველიშვილი 1938 - ა. მანველიშვილი „შოთა რუსთაველის მსოფლ-მხედველობა“, ჟურნალი „ახალი ივერია“ 1938 ,№9).

NATELA CHITURI

**Some National and General Concepts of the Knight in the
Panther's Skin in the XX Century Georgian Emigrant
Writings**

Summary

Emigrant Rustvelology, the intellectual areal of which is broadening in European discourse in terms of "Anti-Soviet Identity", tried to search the another depths already from from 20-30's. It is different from Soviet Rustvelology, which displayed only ideological, idealized characters of personages and left many episodes of text without interpretation.